

Wskazówki dla nauczycieli do pracy z uczniem z afazją

Dziecko z afazją pomimo prawidłowej budowy aparatu mowy ma głębokie deficyty komunikacyjne, które uwidaczniają się w:

- werbalizowaniu słowami myśli (afazja motoryczna – ruchowa - ten typ afazji upoważnia do uzyskania przez ucznia orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego)
- rozumieniu mowy (afazja sensorycznej – czuciowa)

Afazji często towarzyszą problemy z czytaniem i pisaniem, ponieważ są to umiejętności związane z mową. Trudność w opanowywaniu języka, zarówno odbioru, jak i produkcji mowy, ma wpływ na uczenie się.

Wskazówki do pracy z uczniem w zależności od obserwowanych problemów:

❖ **Trudności z uwagą i przetwarzaniem słuchowym.**

Dzieci afatyczne mają problem z aktywnym słuchaniem, ze słuchowym przetwarzaniem informacji werbalnych, co sprawia że uczenie się przy pomocy kanału słuchowego jest ograniczone. Zaburzenia te wiążą się dodatkowo z zaburzonym rozumieniem mowy, w mniejszym lub większym stopniu, a także z trudnością w planowaniu i realizacji wypowiedzi. Należy zatem:

- Zwracać się bezpośrednio do ucznia.
- Mówić powoli, wyraziście. Zdania powinny być proste i krótkie.
- Upraszczać polecenia, złożone dzielić na etapy i powtarzać je w razie potrzeby.
- Sprawdzać, czy uczniowie zrozumieli polecenie (uczeń może je powtórzyć prostymi słowami lub pokazać, w jaki sposób wykona zadanie).
- Przekazywać polecenia równocześnie w formie ustnej i pisemnej (kanał słuchowy i wzrokowy).
- Unikać stosowania metod podających (dzieci z afazją bardzo szybko się dekoncentrują podczas zbyt długiej wypowiedzi) lub wspierać je środkami wizualnymi (filmy, obrazki, gesty, mimika, pokaz czynności).
- Stosować na lekcji zróżnicowane formy aktywności, typy zadań, w celu podtrzymania uwagi, motywacji, lepszego przetwarzania informacji, a tym samym lepszego zapamiętywania.

❖ **Trudności w rozumieniu mowy.**

W zależności od głębokości zaburzenia dzieci te mają kłopot ze zrozumieniem wierszy, opowiadań, przysłów, metafor, pytań, poleceń, instrukcji, ale w szczególności problemem jest dla nich rozumienie zadań tekstowych, opisów zjawisk. Dodatkowo osłabione jest rozumienie pojęć przestrzennych i czasowych. Komunikaty złożone są dla nich w większości niezrozumiałe. Utrudnia to dobrą koncentrację uwagi, obniża motywację do aktywnego słuchania. Należy zatem:

- Posadzić ucznia blisko nauczyciela.
- Wspierać komunikaty werbalne gestem, mimiką, pokazem.
- Dać dziecku możliwość działania na konkretach, żeby lepiej rozumiało przekazywane na lekcji treści. Jeżeli chodzi o procesy myślowe najbardziej upośledzone jest myślenie abstrakcyjne. Dzieci mają problem ze złożeniem zdobytych wiadomości w całość.
- Mieć świadomość, że dzieciom afatycznym wiele trudności sprawiają występujące w zadaniach polecenia typu: podkreśl, przekreśl, zakreśl, otocz pętlą itp. Uczniowie bardzo często myślą te pojęcia, co skutkuje nieprawidłowym wykonaniem zadania.

❖ **Trudności w wypowiedaniu się.**

Planowanie wypowiedzi sprawia dużą trudność dzieciom afatycznym. Mają one problem z przypominaniem sobie słów, pojęć podobnie brzmiących. Dodatkowo zniekształcają słowa, popełniają błędy fleksyjne, składniowe, co negatywnie wpływa na zrozumienie wypowiedzi. Mają kłopot w formułowaniu pytań i odpowiedzi. Trudno im zbudować długą, spójną wypowiedź. Dlatego też często wycofują się z rozmów. Należy zatem:

- Zachęcać dzieci z dużymi trudnościami w ekspresji mowy, aby korzystały z innych form wypowiedzi, wspierając lub zastępując komunikat werbalny (gesty, mimika, obrazki, rysowanie, elementy języka migowego, PCS lub wybrane piktogramy, mówiki), bowiem dzieci afatyczne mają wiele negatywnych doświadczeń w komunikacji z otoczeniem. Mogą unikać rozmów, co jeszcze bardziej pogłębia ich trudności komunikacyjne i emocjonalne.
- Parafrazować wypowiedzi dziecka, które często są niepoprawne. Tym sposobem dawać informację zwrotną na temat zrozumienia komunikatu dziecka, a jednocześnie prezentować wzorzec prawidłowej wypowiedzi. Nie oznacza to jednak, iż wymaga powtórzenia poprawnej formy zdania.
- W nauce formułowania wypowiedzi pamiętać o stopniowaniu trudności. Gdy dziecko ma nasilone trudności z planowaniem, należy mu umożliwić odpowiadanie jednym słowem. Przydaje się tu technika „dokończ zdanie”(np.: W szkole najbardziej lubię..) w zadaniach pisemnych „zdania z lukami”. W następnej kolejności rozsypanki wyrazowe itp. Pomocne jest także podpowiadanie

pierwszej głoski wyrazu lub sylaby. Rozpoczęcie zdania, pytania od właściwego słowa, tak aby dziecku wskazać właściwy kierunek.

- W edukacji wczesnoszkolnej warto dużo śpiewać z dziećmi. W dziecko nie czuje się oceniane, a śpiewając, jednocześnie uczy się mówić.

❖ **Trudności w czytaniu i pisaniu.**

W zależności od postaci afazji trudności w opanowaniu czytania i pisania różnią się znacząco. Dzieci z niedokształceniem mowy o typie afazji z przewagą zaburzeń rozumienia uczą się techniki czytania bez większych problemów. Mają natomiast problem z rozumieniem tego co czytają. Z kolei dzieci z niedokształceniem mowy o typie afazji z przewagą zaburzeń motorycznych mają większą trudność z opanowaniem technicznej strony czytania i pisania. Należy zatem:

- Naukę czytania i pisania liter (druku) rozpoczynać dość wcześnie, bo już w wieku przedszkolnym, pomimo niedokształconej często percepcji słuchowej. Pismo jest w przypadku dzieci z afazją istotnym narzędziem w terapii mowy, stanowi bowiem wizualizację kolejności głosek w wyrazie.
- Usprawniać wszystkie aspekty percepcji słuchowej, szczególnie analizę i syntezę słuchową oraz słuch fonemowy.
- Podczas zajęć grupowych prezentować sylabową technikę czytania. Są jednak dzieci, które uparcie głoskują, dlatego należy podążać za preferencjami dziecka w tym zakresie.
- Na początku nauki czytania i pisania warto zaczynać wyłącznie od dużego druku. W kolejnych latach nauki, jeśli dziecko zapamięta duży druk, można mu wprowadzać litery małe oraz pisane. Jest pewna grupa dzieci, która ma nasilone problemy z zapamiętywaniem liter oraz ich pisaniem. Wskazane jest wówczas rozważenie ograniczenia nauki czytania i pisania do liter wielkich drukowanych.
- Starannie dobierać materiał do czytania. Na początku nauki czytania – wyrazy o prostej budowie fonetycznej, zrozumiałe dla dziecka. Podczas nauki czytania i pisania warto tworzyć materiały do ćwiczeń, wykorzystując sprawy bliskie dziecku, związane z jego zainteresowaniami. Ma wtedy ono większą motywację do zaangażowania się w trening czytania i pisania.
- Podczas ćwiczeń w czytaniu zwracać szczególną uwagę na rozumienie tekstu.
- Dawać dziecku do odczytania tekst dobrze przećwiczony w domu. Dzieci słabo czytające nie chcą czytać przy całej klasie.
- Dostosować wymagania odnośnie do samodzielnego tworzenia tekstów (opisów, opowiadań, wypracowań). W tym wypadku kryterium użyteczności i niezbędności ma szczególne zastosowanie.

- Wziąć to pod uwagę przy tworzeniu bądź przepisywaniu przez dzieci notatek, że wolniej niż ich rówieśnicy czytają i piszą. Niech przepisują tylko najważniejsze treści.
- Dostosować wymagania odnośnie czytania lektur. Jeśli jest to konieczne uczeń powinien być zwolniony z czytania całej lektury, może przeczytać tylko jej fragment, a z całością zapoznać się przy pomocy audiobooka, filmu.

❖ **Trudności w uczeniu się matematyki.**

Dzieci te mają czasem kłopoty z zapamiętaniem nazw liczb, połączenia liczba-cyfra, wolniej uczą się liczenia w pamięci, mylą znaki matematyczne. Mają kłopot z obliczeniami kalendarzowymi, zegarowymi, pieniężnymi, mylą nazwy figur geometrycznych. Trudność sprawia im rozumienie i rozwiązywanie zadań tekstowych, w tym formułowanie pytań i odpowiedzi. Należy zatem:

- Systematycznie prowadzić ćwiczenia w rozumieniu i używaniu pojęć czasowych (pory roku, dnia, miesiące, tygodnie, godziny). Rozumienie i używanie pojęć określających relacje przestrzenne także powinno być ćwiczone w życiu codziennym, w naturalnych sytuacjach.
- W przypadku dzieci, które mają trudność z zapamiętaniem cyfr, wykorzystać bliskie im skojarzenia: rymowanki, tworzenie przestrzennych form cyfr, aby dziecko mogło poznać ich kształt wielozmysłowo.
- Do pełnego ukształtowania rozumienia operacji matematycznych konieczne jest odpowiednio długie działanie na konkretach oraz równoczesne ilustrowanie tych działań.
- Upraszczać zadania tekstowe, dzielić je na etapy. Ułatwić dzieciom zrozumienie struktury zadania tekstowego poprzez odnoszenie ich do konkretnych sytuacji, zaznaczanie odpowiednich części zadania kolorami (treść, pytanie, rozwiązanie, odpowiedź), podejmowanie prób wspólnego tworzenia prostych zadań z wykorzystaniem konkretnych sytuacji, bliskich bieżącym doświadczeniom dzieci, dotyczących życia klasy).
- W przypadku trudności w pamięciowym opanowaniu tabliczki mnożenia /wzorów pozwolić dziecku na korzystanie z tablic matematycznych.

❖ **Sprawność motoryczna, zaburzenia praktyki**

U dzieci z afazją obserwuje się obniżoną sprawność ruchową w obrębie małej, jak i dużej motoryki. Mogą mieć problem z równowagą, koordynacją, łapaniem i kopaniem piłki, uczeniem się nowych aktywności ruchowych, planowaniem działania motorycznego. Należy zatem:

- Dzieci te objąć różnymi formami zajęć ruchowych rozwijających dużą i małą motorykę, w tym zdolność planowania motorycznego.

- Objąć zajęciami plastyczno-technicznymi; powinny możliwie często wycinać, kleić, składać oraz przyrządzać posiłki.
- Na zajęciach wychowania fizycznego oceniać przede wszystkim wysiłek dziecka, a nie jakość wykonania zadania, znaleźć dla niego takie zajęcia, by mogło odnieść sukces. Dzieci z afazją mogą bowiem ujawniać trudności z wykonaniem nowych ćwiczeń, ze zrozumieniem poleceń, zasad gier zespołowych. Dziecko porównując się z rówieśnikami może wycofywać się z udziału w zajęciach sportowych.
- Zwrócić uwagę jakie znaczenie terapeutyczne mają zajęcia taneczne, które efektywnie rozwijają zdolność planowania motorycznego.

❖ **Funkcjonowanie emocjonalno-społeczne.**

Dzieci z afazją często nie rozumieją przyczyny swoich problemów, co rodzi w nich dużo trudnych emocji: zaburza poczucie bezpieczeństwa, podnosi poziom lęku, utrudnia kontakty społeczne. Zaburza to u nich budowanie pozytywnego obrazu siebie i poczucia własnej wartości. Funkcjonowanie emocjonalno-społeczne w szkole jest silnie związane z osiągnięciami w nauce oraz akceptacją ze strony rówieśników. Należy zatem:

- Zanim dziecko afazyjne trafi do klas w szkole masowej lub integracyjnej, przygotować do tej zmiany zarówno dziecko, jak i zespół klasowy (wyjaśnienie problemu dziecka).
- Dostosować wymagania do możliwości, potrzeb i zainteresowań dziecka, żeby mogło odnieść sukces. Jeśli ponosi liczne porażki, to może znaczyć, że dostosowanie nie odpowiada jego możliwościom i potrzebom.
- Pokazywać dziecku użyteczność nabywanych wiadomości i umiejętności w jego życiu.
- Zapewniać zaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa (prawo do popełniania błędów).
- Odkrywać i zauważać mocne strony dziecka oraz aktywnie je rozwijać (konkursy, pogłębianie wiedzy i umiejętności na tematy interesujące dziecko).
- Angażować je w życie klasy (wykorzystując jego mocne strony), aby rzeczywiście było równoprawnym członkiem zespołu klasowego.
- Tworzyć materiały do ćwiczeń wyrównawczych, rewalidacyjnych wykorzystując zainteresowania dziecka.
- Rozwijać u dziecka poczucie odpowiedzialności za własne osiągnięcia oraz poczucie sprawstwa, wpływu na własną sytuację, m.in. osiągnięcia w nauce.
- Rozwijać u dziecka świadomość siebie – adekwatną samoocenę (słabe i mocne strony).
- Wzmacniać inicjatywę dziecka w każdej dziedzinie i podkreślać skuteczność jego działań.

- Uczyć dziecko strategii radzenia sobie z trudnościami.
- Rozmawiać z dzieckiem o uczuciach, frustracjach dotyczących trudności szkolnych, ale także o sukcesach, mocnych stronach
- Współpracować z rodzicami dziecka.

❖ Zaburzenia integracji sensorycznej

Charakterystyczne dla dzieci z afazją jest występowanie zaburzeń integracji sensorycznej, zaburzeń dynamiki procesów nerwowych. Dzieci te są często nadpobudliwe psychoruchowo, obserwujemy u nich męczliwość fizyczną i umysłową. Należy zatem:

- Zwracać uwagę na ewentualne trudności dziecka z odbiorem i przetwarzaniem bodźców zmysłowych.
- W miarę potrzeby skonsultować dziecko z terapeutą integracji sensorycznej i ewentualnie zapoznać się z zaleceniami terapeutycznymi dotyczącymi dziecka.
- U dzieci z nadwrażliwością słuchową, które źle znoszą duże nasilenie hałasu w szkole, warto rozważyć noszenie stoperów, słuchawek na uszach, aby mogło chwilę odpocząć od hałasu.
- W przypadku dzieci hiperkinetycznych (nadpobudliwych), ale również męczliwych, mających trudności w koncentracji uwagi, warto robić przerwy śródlekcyjne. Ważna jest również zmienność form i metod pracy oraz atrakcyjność zajęć.
- Umożliwić dziecku uczestniczenie w różnych formach zajęć ruchowych, muzyczno-ruchowych. Wskazany jest trening słuchowy oraz terapia integracji sensorycznej.

Opracowała:

Aneta Górską – neurologopedę

Źródło:

A.Paluch, E.Drewniak-Wołosz „Dziecko afatyczne w szkole i przedszkolu. Poradnik dla nauczycieli.”